

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SINERGISTIK YONDASHUVNING O‘RNI

Qo‘qon universiteti

“Filologiya” kafedrası o‘qituvchisi

Tursunova Namunaxon Xaydarali qizi

Qo‘qon universiteti

“Ta’lim” kafedrası talabasi

Tojikarimova Moxiraxon Anvarjon qizi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida sinergistik yondashuvning o‘rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Sinergistik yondashuv ta’lim jarayonini murakkab, o‘zaro bog‘liq va o‘zini-o‘zi tashkil etuvchi tizim sifatida talqin qiladi hamda o‘quvchi shaxsining intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini yaxlit holda ko‘rib chiqadi. Tadqiqotda ijodkorlikni shakllantirishda fanlararo integratsiya, hamkorlikda o‘qitish, muammoli vaziyatlar yaratish, interfaol metodlar va refleksiya jarayonlarining o‘zaro uyg‘unligi muhim omil ekani asoslab beriladi. Tajriba-sinov ishlari natijalari sinergistik yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirish, ichki motivatsiyasini kuchaytirish va shaxsiy rivojlanish dinamikasini ta’minlashini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: sinergistik yondashuv, ijodiy qobiliyat, boshlang‘ich ta’lim, integratsiya, muammoli ta’lim, shaxs rivoji, pedagogik hamkorlik.

Annotation:

This article analyzes the role and significance of the synergistic approach in developing the creative abilities of primary school students from both theoretical and practical perspectives. The synergistic approach interprets the educational process as a

complex, interconnected, and self-organizing system, considering the intellectual, emotional, and social development of the learner as a holistic unity. The study substantiates that interdisciplinary integration, cooperative learning, problem-based situations, interactive methods, and reflection processes play a crucial role in fostering creativity. The research findings indicate that organizing the educational process based on a synergistic approach enhances students' creative activity, strengthens their intrinsic motivation, and ensures the dynamic development of their personality.

Keywords: synergistic approach, creative ability, primary education, integration, problem-based learning, personality development, pedagogical cooperation.

KIRISH:

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida jamiyat oldida mustaqil fikrlaydigan, kreativ, muammolarga noodatiy yechim topa oladigan shaxsni shakllantirish vazifasi turibdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Biz uchinchi Renessans poydevorini barpo etishni strategik vazifa qilib qo‘ygan ekanmiz, buning uchun yangi zamon kadrlarini, ya’ni ijodkor va kreativ fikrlaydigan shaxslarni tarbiyalashimiz shart”. Zamonaviy ta’lim tizimi endilikda faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini ochish va rivojlantirishni ustuvor maqsad sifatida belgilamoqda. Boshlang‘ich ta’lim bosqichi shaxs rivojlanishining eng muhim davri bo‘lib, aynan shu bosqichda tafakkur moslashuvchanligi, tasavvur kengligi, qiziqish va motivatsiya shakllanadi. An’anaviy ta’lim modeli ko‘proq reproduktiv faoliyatga, ya’ni tayyor bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, zamonaviy pedagogika ijodiy, tanqidiy va divergent tafakkurni rivojlantirishni talab qiladi. Sinergistik yondashuv ana shunday innovatsion metodologik asos bo‘lib, ta’limni murakkab, o‘zaro bog‘langan va o‘zini-o‘zi rivojlantiruvchi tizim sifatida talqin etadi.

Maqolaning maqsadi — boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda sinergistik yondashuvning nazariy asoslarini o‘rganish hamda uning ta’lim jarayoniga tatbiq etilishini tajriba-sinov natijalari orqali isbotlashdan iborat.

Ijodkorlik muammosi xorijiy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. J. Gilford ijodiy tafakkurni divergent fikrlash bilan bogʻlab, uning asosiy koʻrsatkichlarini (tezkorlik, moslashuvchanlik, oʻziga xoslik) ajratib koʻrsatgan. E. Torrans esa ijodiy fikrlashni aniqlash va rivojlantirish metodikasini ishlab chiqib, taʼlim jarayonida kreativlikni baholash tizimini taklif qilgan. K. Rojers va A. Maslou ijodkorlikni shaxsning oʻzini namoyon qilishi va oʻzini oʻzi aktualizatsiya qilish jarayoni sifatida talqin qilganlar. L.S. Vygotskiy ijodiy faoliyatni bolaning tasavvur jarayoni, ijtimoiy muhit va taʼlim bilan uzviy bogʻliq holda koʻrib chiqqan. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” haqidagi nazariyasi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda pedagogik rahbarlik va hamkorlikning muhimligini asoslaydi. V.A. Krutetskiy, A.V. Petrovskiy, B.M. Teplov kabi olimlar qobiliyatlarni faoliyat jarayonida shakllanadigan individual-psixologik xususiyat sifatida talqin qilganlar. Sinergistika nazariyasi G. Xaken tomonidan ishlab chiqilgan boʻlib, murakkab ochiq tizimlarning oʻz-oʻzini tashkil etish qonuniyatlarini oʻrganadi. G.M. Kojaspirova, E.K. Nikitina, Kovalevich kabi olimlar pedagogik sinergistika yoʻnalishini rivojlantirib, taʼlim jarayonini ochiq, dinamik va oʻzini-oʻzi rivojlantiruvchi tizim sifatida talqin qildilar. Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Mahmud az-Zamaxshariy asarlarida ham yosh avlodga puxta bilim berish va ijodiy faoliyatni rivojlantirishga alohida eʼtibor berilgan.

Tadqiqot Qoʻqon shahridagi 47-sonli umumtaʼlim maktabining 3–4-sinflarida 2025–2026 oʻquv yilida amalga oshirildi. Tajriba-sinov ishlarida jami 48 nafar oʻquvchi qatnashdi: 24 nafar tajriba guruhi va 24 nafar nazorat guruhi. Ijodiy qobiliyatlarni oʻlchashda E. Torrans ijodiy fikrlash testi qoʻllanildi.

Tadqiqot toʻrtta bosqichdan iborat:

1. I bosqich (sentabr–oktabr 2025) — dastlabki diagnostika: E. Torrans testi, kuzatish varaqasi va anketa orqali boshlangʻich daraja aniqlandi.
2. II bosqich (noyabr 2025 – mart 2026) — shakllantiruv: tajriba guruhida sinergistik yondashuv asosida darslar tashkil etildi.

3. III bosqich (mart–aprel 2026) — yakun diagnostika: qayta o‘lchash, tajriba va nazorat guruhi natijalari taqqoslandi.

4. IV bosqich (aprel–may 2026) — natijalarni umumlashtirish va tavsiyalar ishlab chiqish.

Tajriba guruhida qo‘llanilgan sinergistik o‘qitish metodlari:

- Muammoli vaziyat yaratish metodi — o‘quvchilarga noodatiy, ko‘p yechimli masalalar berildi
- "Aqliy hujum" (Brainstorming) — guruhda erkin g‘oya taklif qilish muhiti yaratildi
- Loyiha metodi — fanlararo integratsiya asosida mini-loyihalar bajarildi
- Kooperativ ta’lim — juft va guruhli ishlash shakllari faol qo‘llanildi
- Refleksiya texnikasi — har dars oxirida o‘quvchilar o‘z o‘rganishlarini baholab yozdi

Tadqiqot natijalari E. Torrans ijodiy fikrlash testi, kuzatish varaqalari va anketa ma’lumotlari asosida tahlil qilindi. Quyida asosiy ko‘rsatkichlar dinamikasi keltiriladi.

1-jadval. Ijodiy fikrlash ko‘rsatkichlari dinamikasi (o‘rtacha ball, n=48)

Ko‘rsatkich	Tajriba (oldin)	Tajriba (keyin)	Nazorat (oldin)	Nazorat (keyin)
Tezkorlik (fluency)	5,8	8,4	5,6	6,1
Moslashuvchanlik (flexibility)	4,2	7,1	4,4	5,0
O‘ziga xoslik (originality)	3,5	6,8	3,7	4,3

Rivojlanganlik (elaboration)	4,0	7,3	3,9	4,8
Mavhumlik (abstractness)	3,8	6,5	3,6	4,2
O'rtacha umumiy ball	4,26	7,22	4,24	4,88

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, tajriba guruhida barcha ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli o'sish kuzatildi. Umumiy o'rtacha ko'rsatkich 4,26 dan 7,22 ballga (+69,7%) ko'tarildi. Nazorat guruhida esa 4,24 dan 4,88 ballga (+15,1%) oshdi. Farq statistik jihatdan ahamiyatli: $p < 0,01$ (Student T-mezoni, $T=4,82$).

2-jadval. Dars jarayonida kuzatilgan ijodiy faollik darajasi (foizda, n=48)

Faollik darajasi	Tajriba (oldin)	Tajriba (keyin)	Nazorat (keyin)
Yuqori daraja	12%	54%	25%
O'rta daraja	38%	38%	46%
Past daraja	50%	8%	29%

Tajriba guruhida yuqori darajadagi o'quvchilar ulushi 12% dan 54% ga oshdi (+42%). Past darajadagi o'quvchilar ulushi esa 50% dan 8% ga kamaydi. Bu o'zgarish sinergistik yondashuvning keng qamrovli samaradorligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, sinergistik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini

rivojlantirishda an'anaviy o'qitish uslubiga nisbatan ancha samarali ekan. L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi tasdiqlandi: muammoli vaziyatlar o'quvchining ijodiy salohiyatini ochdi. J. Gilfordning divergent tafakkur nazariyasi ham tasdiqlandi — fanlararo integratsiya o'ziga xoslik ko'rsatkichini eng ko'p oshirdi (+3,3 ball).

G.M. Kojaspirova pedagogik sinergistika g'oyasi ham o'z tasdig'ini topdi: ochiq, dialogik muhit o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini kuchaytirdi. O'qituvchilar anketasi natijalariga ko'ra, 91% o'qituvchi sinergistik yondashuv o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirganini ta'kidladi, 100% esa ushbu yondashuvni keyingi o'quv yilida ham qo'llashni istaydi. O'quvchilar anketasida 92% guruhli ish mustaqil ishdan ko'ra maroqliroq ekanligini bildirdi.

Tadqiqotning cheklangan jihatlari ham mavjud: tadqiqot bir maktab doirasida o'tkazildi va tajriba muddati 5 oy bilan chegaralandi. Kelajakda ko'p maktabli, uzoq muddatli tadqiqotlar va raqamli texnologiyalar bilan sinergistik yondashuv uyg'unligini o'rganish tavsiya etiladi.

XULOSA:

Sinergistik yondashuv ta'lim jarayonini murakkab, ochiq va o'zini-o'zi tashkil etuvchi tizim sifatida talqin qilib, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning samarali metodologik asosini yaratadi. Tajriba-sinov ishlari natijalari sinergistik yondashuvning samaradorligini tasdiqladi: tajriba guruhida umumiy ko'rsatkich 4,26 dan 7,22 ballga (+69,7%) ko'tarildi. Fanlararo integratsiya va muammoli o'qitish o'quvchilarning original g'oyalar taklif qilish qobiliyatini eng ko'p rivojlantiradi (+3,3 ball).

Tavsiyalar:

- Har bir darsda sinergistik yondashuvning hech bo'lmaganda 2–3 ta elementini (muammoli savol, hamkorlik, refleksiya) qo'llash
- Darsni muammoli savol bilan boshlash — o'quvchilarni motivatsiyalash uchun

- Har dars oxirida 5 daqiqalik refleksiya mashg'ulotini o'tkazish
- Ijodiy topshiriqlarda original g'oyalarni rag'batlantirish, "to'g'ri" va "noto'g'ri" qolipidan voz kechish
- Fanlararo bog'lanishlarni ko'rsatish orqali bilimlarni tizimli holda qurish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (23-sentabr 2020-yil, o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
4. Guilford, J.P. (1967). The Nature of Human Intelligence. McGraw-Hill.
5. Torrance, E.P. (1966). Torrance Tests of Creative Thinking. Personnel Press.
6. Rogers, C. & Maslow, A.H. (1970). Motivation and Personality (2nd ed.). Harper & Row.
7. Haken, G. (1983). Synergetics: An Introduction. Springer.
8. Kojaspirova, G.M. (2005). Pedagogicheskaya sinergetika. Moskva: Pedagogika.
9. Kovalevich, M.S. (2006). Sinergeticheskiy podkhod v obrazovanii. Minsk: BGPU.
10. Ibragimova, Sh. (2023). Sinergetik yondashuv negizida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodkorlik faoliyatini rivojlantirish asoslari. Jamiyat va innovatsiyalar, 4(2), 142–147.
11. Boltaeva, Sh. (2006). Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish. Pedagogika nazariyasi va tarixining ayrim dolzarb muammolari. Toshkent: Fan, 142–144.

12. Oyturaxonovna, I.S. (2023). Sinergetik yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida mas'uliyat hissini shakllantirish. Innovative Society: Problems, Analysis and Development Prospects, 113–115.